

УДК 159.928

С 49

Вікторія СЛЮСАРЕНКО

**ПСИХОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ РОЗВИТКУ
ДИРИГЕНТСЬКИХ ЗДІБНОСТЕЙ
МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ
У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ В ПЕДАГОГІЧНОМУ ЗАКЛАДІ**

У статті узагальнено сутність диригентських здібностей майбутнього вчителя музики на психофізіологічному, психолого-педагогічному рівнях, досліджено та проаналізовано їхню характеристику на психологічному рівні у процесі музично-виконавської діяльності. Виявлений зв'язок психологічних факторів з успішністю навчання з предмету диригування.

***Ключові слова:** диригентські здібності музиканта, психологічні фактори, музично-виконавська діяльність, майбутній вчитель музики.*

У психології музики серед видів музичного виконавства одним із найскладнішим є диригування, в якому найбільш гострою та нерозв'язаною проблемою в сучасному мистецтвознавстві, як відзначав Г.Л. Єржемський, є створення теоретичних основ диригентського виконавства. Диригування є складним та багатофункційним процесом керування творчим колективом, де диригент повинен бути музикантом-виконавцем, інтерпретатором, організатором, керівником та вихователем будь-якого виконавського колективу [4].

Студенти музичного факультету в процесі оволодіння професією вчителя музики проходять диригентсько-хорову підготовку за допомогою профільних та спеціальних навчальних дисциплін (хоровий клас, клас індивідуального диригування, хорове аранжування, хорова практика), головною метою яких є

складання випускних іспитів (диригування академічним хором

© Слюсаренко Вікторія, 2010 та методика роботи з академічним хором). Це пояснює, чому найбільша частина наукових праць присвячена роботі диригента з хоровим колективом. Однак процес розвитку диригентських здібностей на етапі навчання у ВНЗ та виявлення психологічних факторів і умов, які впливають на їхнє формування в процесі індивідуальних заняттях з диригування, є питанням актуальним.

Дослідження диригентських здібностей майбутнього вчителя музики пов'язано з науково-дослідницькою роботою кафедри загальної та інженерної психології Української інженерно-педагогічної академії міста Києва. Розуміння психологічних факторів розвитку диригентських здібностей майбутнього вчителя музики зумовлює пошук адекватних форм психологічної допомоги студентові у навчально-виховному процесі.

І.Мусін [9] та Н.Селезньова [13] розробивши питання хорової диригентської діяльності, вказали, що професійно важливими якостями диригента є диригентська техніка, навички співу в хорі, інтерпретаційні уміння. Л. Сапожникова наголосила, що історія та динаміка розвитку диригентської діяльності, основні її етапи (дорепетиційний, реалізація виконавського задуму під час репетиції, концертний виступ) є важливими при формуванні фахівця у процесі навчання у педагогічному закладі. Є. Кирилова виявила індивідуально-психологічні особливості особистості майбутнього диригента-хоровика. Вплив навчального процесу на розкриття змісту основних диригентських здібностей досліджував Ю. Голоднюк [8], та склав методику роботи з оркестром. Є.Петеліна [10] вивчала становлення особистості диригента-хормейстера у межах акмеологічного підходу. Психофізіологічні особливості музично обдарованих підлітків вивчала І. Левочкина [7]. У роботах Є. Кирилової знаходимо вивчення питання індивідуально-психологічних особливостей особистості майбутнього диригента-хоровика [6].

Процес розвитку диригентських здібностей, які впливають на розвиток базальних умінь та навичок диригента-хоровика на етапі навчання у вищому навчальному закладі, не досліджено.

Тому метою дослідження є узагальнення теоретичних даних та експериментальне вивчення психологічних факторів розвитку диригентських здібностей майбутнього вчителя музики в процесі навчання в педагогічному закладі.

Для досягнення мети нами були узагальнені, досліджені та проаналізовані диригентські здібності майбутніх викладачів музики на трьох рівнях: психофізіологічному, соціально-психологічному і психологічному.

За допомогою аналізу факторів та умов розвитку диригентських здібностей, на психофізіологічному рівні, були виявлені основні властивості нервової системи, характерні для музикантів, а саме для диригентів-хоровиків. За даними І.А. Левочкиної, слабкість нервової системи має суттєві переваги перед сильною нервовою системою на рівні чутливості та насамперед у здібності відчувати подразники малої інтенсивності, отже, і в можливості реагувати на них [7]. У диригента хорового колективу, як зауважив В.П.Морозов, це проявляється в здібності тонко відчувати емоційні інтонації голосу артиста, звука інструмента, а також в умінні передавати ці почуття власним голосом, пантомімічними рухами, мануальною технікою та очима (Л. Джалагонія [3]). Це є важливою умовою розвитку диригентських здібностей, бо в цілому вокально-хорова робота вимагає від майбутнього вчителя музики вміння стежити за чистотою інтонації, строем, ансамблем, дикцією, тембром, диханням. Також природною передумовою розвитку диригентських здібностей є лабільність нервової системи, яка у диригента-хоровика проявляється у швидкості розумових операцій, ідей; у музично-асоціативній швидкості (кількість хорових, культурологічних аналогій, синонімів, метафор тощо); у спонтанній гнучкості (здібність переносу хорової практики та досвіду в теорію і навпаки); в адаптивній гнучкості до різних музичних стилів [10].

Аналіз психомоторних здібностей дав можливість виявити три групи особливостей психомоторики, які найбільш притаманні диригенту і охоплюють 1) координаційні здібності (які проявляються в збереженні рівноваги тіла та усуненні статичного й динамічного тремору (мимовільні ритмічні мускульні коливання, котрі викликають коливальні рухи кінцівок, тулуба, найчастіше простежується тремор пальців рук,

голови, повік); 2) пропріоцептивні (які містять оцінку, відмірювання, відтворення та диференціацію просторових, силових, часових параметрів руху, а також короточасну й довгочасну пам'ять на зазначені параметри руху); 3) психомоторні характеристики, які визначають швидкісно-силові особливості та витривалість людини (показники м'язової сили, ступеня напруженості (тонусу) м'язів і рухливості суглобів, швидкодії (час реагування на різноманітні сигнали, максимальна частота рухів, швидкість одиночного руху), витривалість при статистичних зусиллях та при динамічній роботі) [14]. Ці особливості психомоторних здібностей є сприятливим фактором розвитку диригентської техніки для майбутніх викладачів музики.

До головних анатомо-фізіологічних особливостей диригента належать будова й функціонування слухового апарату, стан коркових відділів слухового аналізатора та функціонування моторно-рухового апарату, який впливає на координацію рухів [2], що дуже важливо для розвитку диригентських здібностей майбутнього вчителя музики, тому що вміння координувати свої рухи дає можливість диригувати однією рукою й одночасно другою рукою грати на музичному інструменті, показувати вступ та зняття на будь-яку долю такту, динамічний розвиток, взяття дихання.

До основних природних задатків диригента належать добре розвинений музичний слух, а саме гармонічний (який відповідає за вміння чути звуки по вертикалі), темброво-динамічний (який проявляється в умінні почути тембральні можливості інструмента і найдрібніші динамічні градації) та поліфонічний (який пов'язаний з вмінням чути у звуковій тканині рух одночасно двох або більш голосів) [8].

Для диригента важливим фактором розвитку його здібностей є добре розвинуті музично-слухові уявлення (слуховий або репродуктивний компонент музичного слуху), які проявляються в здатності відтворювати мелодії за слухом. Щоб відтворити мелодію голосом або на музичному інструменті, необхідно мати слухові уявлення того, як рухаються звуки мелодії – угору, вниз, плавно, стрибками, тобто, мати музично-слухові уявлення звуковисотного руху. Щоб відтворити мелодію за слухом, треба її запам'ятати. Тому музично-слухові уявлення

містять у собі пам'ять та уява. Також вони розрізняються за ступенем довільності. Довільні музично-слухові уявлення пов'язані з розвитком внутрішнього слуху, який проявляється в здатності уявляти музику в свідомості (внутрішньо чути й переживати її, не виконуючи і реально не слухаючи), та впізнати й відтворити її по пам'яті, у процесі читання нот або творчого творення, та в довільному оперуванні музично-слуховими уявленнями. Внутрішній слух винятково важливий для музиканта виконавця (при читанні з аркуша часто доводиться забігати вперед та уявляти собі розвиток мелодії на найближчі три-чотири такти). Розподіл музичного слуху на зовнішній, як сприйняття, і внутрішній, як уявлення музичного матеріалу відповідає двом психічним процесам, за допомогою яких відбувається відбиття реального світу у свідомості людей, а саме: сприйняття явищ, предметів та уявлення їх. Поділ слуху на зовнішній та внутрішній певною мірою умовний, тому що обидва ці види взаємозалежні.

Наступним необхідним фактором розвитку музичних здібностей, а саме диригентських, є почуття музичного ритму й темпу (яке дає змогу диригенту жестами передавати різноманітні ритмічні відхилення декламаційного порядку і найважливіше – відчувати ритмічну структуру твору “архітектонічний ритм”) [9]; проявляється в здатності до імітації руху, до швидких та добре координованих жестів, у здібності до хорового музикування (вокальні дані); у звуковій та образно-асоціативній пам'яті; пластичності та природній виразності жесту, в миттєвій реакції на звучання голосів хору [13].

Таблиця 1.

Психофізіологічні фактори розвитку диригентських здібностей майбутнього вчителя музики

Фактори	Характеристики диригентських здібностей
----------------	--

Основні властивості нервової системи, характерні для диригентів	<ul style="list-style-type: none"> • слабкість нервової системи (підвищена чутливість, яка проявляється в здатності тонко відчувати емоційні інтонації голосу артиста, звука інструмента) • лабільність нервової системи (проявляється у музично-асоціативній швидкості, у швидкості розумових операцій, ідей, у спонтанній гнучкості, в адаптивній гнучкості до різних музичних стилів)
Головні анатомо-фізіологічні особливості диригента	<ul style="list-style-type: none"> • будова й функціонування слухового апарату • стан кіркових відділів слухового аналізатора • функціонування моторно-рухового апарату, який впливає на координацію рухів
Основні природні задатки диригента	<ul style="list-style-type: none"> • музичний слух (гармонічний, поліфонічний, темброво-динамічний) • внутрішній слух • музично-слухові уявлення • почуття музичного ритму й темпу • здатність до імітації руху • здатність до швидких та добре координованих жестів • звукова та образно-асоціативна пам'ять • здібність до хорового музикування (вокальні дані) • пластичний та природно виразний жест • миттєва реакція на звучання голосів хору

Особливості психомоторних здібностей диригента	<ul style="list-style-type: none"> • збереження рівноваги тіла та усунення статичного й динамічного тремору; • оцінка, відмірювання, відтворення та диференціація просторових, силових, часових параметрів руху; • короткочасна й довгочасна пам'ять на зазначені параметри руху; • показники м'язової сили, ступеня напруженості (тонусу) м'язів і рухливості суглобів; • час реагування на різноманітні сигнали, максимальна частота рухів, швидкість одиночного руху; • витривалість при статистичних зусиллях та при динамічній роботі;
---	--

На психолого-педагогічному рівні нами були узагальнені фактори розвитку диригентських здібностей, до яких належить ставлення студентів до диригентської діяльності загалом в процесі навчання, ставлення до музичного твору та бажання його виконувати, розуміння його художнього змісту та прояв активності диригента, яку І.А. Мусіна поділяє так:

– активність дій (для якої необхідно досконале знання музичного матеріалу, його розуміння та усвідомлене керування виконанням);

– активність жесту диригента, (заснована на мануальній техніці), за допомогою якої передаються музичний рух, музичний образ, які проявляються в характерності жесту та дій диригента) [10].

Ваговим фактором розвитку диригентських здібностей є процес володіння технікою диригента, яка поділяється на три частини:

1) допоміжну (техніка нижчого рівня, її складає тактування (позначення розміру, метру, темпу) та прийоми показу вступу, зняття звуку, показ фермат, пауз, пустих тактів);

2) виразну (технічні засоби вищого рівня, це прийоми, за допомогою яких визначаються зміни темпу, динаміка,

акцентування, артикуляція, фразування, штрихи стакато та легато);

3) образно-виразну (використовується лише на основі вже опанованих прийомів допоміжної та виразної техніки) [9].

Головне завдання майбутнього диригента хорového колективу, використовуючи всю сукупність засобів допоміжної та виразної техніки, надати своєму жесту образної конкретності.

Не менш важливим для розвитку диригентських здібностей є знання музичної літератури будь-якої епохи, національності та вміння тонко й впевнено розбиратися у величезному різноманітті жанрів, стилів, форм, виразних засобів музики [8].

Необхідним психолого-педагогічним фактором розвитку диригентських здібностей майбутнього вчителя музики є його емоційність, властивість відчувати драматургічний зміст твору та вміння передати емоційний стан виконавцям, а також викликати співпереживання у слухачів [12]. Почуття музичного ритму, який є одним з провідних факторів розвитку диригентських здібностей, як стверджує Л.А.Баренбойм, “має в своїй основі моторну та емоційну природу. Ось чому все те, що пов’язане з усвідомленням, відтворенням та сприйняттям в музиці часових відносин, може бути пережито та відчутне” [1, 232]. На думку І.А. Мусіна, відсутність емоційності в процесі диригування залежить від скованості, сором’язливості особистості, від бідності виконавської фантазії, уяви, музичних уявлень. Але цей недолік можна перебороти, якщо підказати майбутньому диригенту шляхи жестового виявлення емоцій, – спрямувати його увагу на розвиток музично-образних уявлень, які сприяють виникненню відповідних відчуттів, емоцій [9].

Для виявлення психологічних факторів розвитку диригентських здібностей майбутнього вчителя музики нами було проведено експериментальне дослідження, яке проводилося протягом року. У ньому і брали участь студенти другого та четвертого курсів музичного відділення Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С.Сковороди та музичного відділення коледжу Харківського гуманітарно-педагогічного інституту.

Аналізом успішності їхнього професійного навчання став середній бал з дисципліни “клас індивідуального диригування” за перший та другий семестри навчання.

Дослідження психологічних факторів розвитку диригентських здібностей студентів здійснювалося за методиками Г. Айзенка, Р. Кетела, Є.О. Климова, К. Леонгарда, Н.Ц. Бадмасвої, Б. Беса, Р. Амтхауера та іншими. У результаті обробки експериментальних даних за допомогою кореляційного аналізу були виявлені значимі психологічні фактори. Обробка результатів дослідження проводилася з використанням стандартних методів математичної статистики.

На першому етапі експериментального дослідження нами був проведений аналіз успішності навчання з предмету “клас індивідуального диригування” студентів другого й четвертого курсів Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди та коледжу Харківського гуманітарно-педагогічного інституту.

Результати аналізу представлені в таблиці 2.

Таблиця 2.

Показники успішності навчання студентів з диригування на різних курсах навчання в різних педагогічних закладах (середній бал за семестр)

Семестр 2008 – 2009 н.р.	Коледж ХГПІ		ХНПУ ім. Г.С. Сковороди	
	2 курс навчання	4 курс навчання	2 курс навчання	4 курс навчання
1 семестр	4,25±0,17	4,11±0,20	3,87±0,12**	4,28±0,12
2 семестр	4,22±0,17	4,11±0,18	4,11±0,10	4,10±0,23

Примітка: розходження достовірні з рівнем значимості

2 курс коледжу ХГШ	16,10 ±0,12***	2,45 ±0,23**	4,05 ± 0,35	2,70 ±0,25**	26,50 ±1,62	26,55 ± 1,41	13,15 ± 0,87
4 курс Коледжу ХГШ	18,64 ± 0,26	2,68 ± 0,36	4,25 ± 0,36	3,06 ± 0,35	24,20 ±1,92	27,64 ± 1,18	13,23 ± 1,04
2 курс ХНПУ ім. Сковороди	19,75 ±0,52**	3,00 ±0,26	5,50 ±0,37*	3,50 ± 0,46	24,70 ±1,33	28,37 ±1,47**	12,75 ± 0,64
4 курс ХНПУ ім. Сковороди	21,78 ± 0,39	3,42 ±0,30	3,78 ± 0,31	3,64 ± 0,32	28,80 ±1,55	24,00 ± 1,33	14,35 ± 0,87

Примітка: розходження достовірні з рівнем значимості *P < 0,05, **P < 0,01

Таблиця 4.

Показники досліджуваних психологічних факторів, які впливають на успішність навчання студентів з диригування на різних курсах навчання в різних педагогічних закладах у 2-му семестрі

Курс навчання в улюбленому закладі	Досліджувані фактори									
	Вік студентів	Зацікавленість в майбутній професії	Р.Кетел			Спрямованість на себе	Спрямованість на працю	Самооцінка по диригуванню	Учбово-пізнавальні мотиви	Мотиви творчої самореалізації
			приспосованість / принциповість (G)	консерватизм / радикалізм (Q1)	підпорядкованість / домінантність (E)					
2 курс колед жу ХГШ	16,7 2 ±0,1 3 ***	7,77 ±0,5 7	2,62 ±0,2 5	3,78 ±0,4 0	2,68 ±0,2 9 **	24,3 3 ±1,5 7	26,0 6 ±1,6 0	4,38 ±0,1 9	8,77 0,91	,05 0,37
4 курс колед жу ХГШ	18,9 4 ±0,2 5	6,28 ±0,7 2	2,75 ±0,3 4	4,50 ±0,3 4	3,16 ±0,3 5	23,5 4 ±1,9 5	28,6 3 ±0,9 0	3,86 ±0,2 5	5,76 1,27	,29 0,36
2 курс ХНПУ	19,8 8 ±0,5 1 **	5,62 ±1,0 6	3,00 ±0,2 8	5,66 ±0,3 9 *	3,33 ±0,4 8	21,6 0 ±1,8 6	30,2 0 ±1,4 9 **	3,62 ±0,3 5	6,33 2,19	,66 0,43
4 курс ХНПУ	22,3 0 ±0,4 4	6,80 ±0,9 7	3,70 ±0,4 8	3,70 ±0,4 2	3,70 ±0,6 2	26,3 7 ±1,6 5	25,0 0 ±1,8 5	4,20 ±0,2 0	6,50 1,39	,90 0,45

Примітка: розходження достовірні з рівнем значимості

*P < 0,05, **P < 0,01

Врахування вікових особливостей є необхідною умовою в процесі навчання і розвитку музичних здібностей особистості, бо студенти другого й четвертого курсів коледжу та університету за час їх навчання проходять різні вікові періоди. Середні вікові показники студентів другого курсу коледжу Харківського гуманітарно-педагогічного інституту дорівнюють 16,1 років, тоді як у студентів четвертого курсу коледжу Харківського гуманітарно-педагогічного інституту та другого курсу Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди дорівнюють 19,1 років, а у четвертого курсу Харківського національного педагогічного університету ім. Сковороди середні вікові показники – 21,8 років.

Дані таблиці 2 свідчать, що студенти другого курсу Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С.Сковороди у першому семестрі мають найнижчі середні показники успішності навчання по предмету “клас індивідуального диригування”, аналіз даних таблиці 3 та 4 може пояснити, які саме фактори посприяли цьому. Студенти даного курсу характеризуються найвищими показниками таких особливостей характеру:

– радикалізм, який проявляється в прагненні до нового, до експерименту, критичній налаштованості, аналітичному мисленню;

– спрямованість на працю, яка проявляється в прагненні за будь-яких умов підтримувати відносини з людьми, орієнтуючись на спільну діяльність, але часто на шкоду виконанню конкретних завдань або наданню щирої допомоги людям, орієнтації на соціальне схвалення, залежності від групи, потребі в прихильності й емоційних відносинах з людьми;

– найнижчими показниками екстраверсії, яка проявляється в активності, орієнтації на відчуття та емоції, потребі спілкування з людьми (Г.Айзенк).

Виявлені фактори пов’язані з віковими психологічними особливостями студентів (яким 19 років). Період у якому вони перебувають характеризується повною самовіддачею, безкорисливими жертвами та негативними проявами.

Високі показники успішності навчання у диригуванні в першому семестрі мають студенти четвертого курсу Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С.Сковороди, які характеризуються принциповістю (дотримуються правил поведінки та моралі); консерватизмом (дотримуються встановлених понять та беруть їх на віру); домінантністю (самовпевненістю, авторитарністю); спрямованістю на себе, (яка виявляється в прагненні досягати бажаного, у впевненості в собі, що притягує нових людей, однак в неповазі до думки людей); високими показниками екстраверсії та низькими показниками спрямованості на працю. Вікові психологічні особливості студентів четвертого курсу університету, яким в середньому 21 рік, проявляються в особистісному становленні, закріпленні самооцінки, впевненості або невпевненості у собі, формуванні вмінь спілкуватися та досягати поставленої мети, появи почуття єдності.

Аналіз успішності навчання диригування у другому семестрі (представлений в таблиці 2) свідчить, що найвищі бали успішності навчання з предмету “клас індивідуального диригування” мають студенти другого курсу коледжу Харківського гуманітарно-педагогічного інституту, а найнижчі бали отримали студенти четвертого курсу коледжу Харківського гуманітарно-педагогічного інституту та відносно низькі на другому й четвертому курсах Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С.Сковороди. У студентів із найнижчими показниками успішності навчання з диригування виявлені низькі показники навчально-пізнавальної мотивації, зацікавленості в майбутній професії, консерватизм, спрямованості на себе й працю, низька самооцінка з предмету диригування.

Найуспішнішими у другому семестрі є студенти другого курсу коледжу Харківського гуманітарно-педагогічного інституту, які характеризуються найвищими показниками навчально-пізнавальних мотивів, зацікавленням майбутньою професією та високою самооцінкою з предмету диригування, яка може бути сприятливим фактором розвитку диригентських здібностей, маючи такі риси характеру, як пристосованість (безпринциповість, схильність до впливу обставин та асоціативних

дій), підпорядкованість (сором'язливість). У цей віковий період (16 років) провідною для студентів є навчально-професійна діяльність, завдяки якій формуються пізнавальні та професійні інтереси, а також у цьому віці проявляються схильність до впливу однолітків, підвищена сугестивність, відсутність справжньої самостійності [5].

На третьому етапі дослідження нами був проведений аналіз даних першого та другого семестрів і виявлено ряд факторів, які впливають на розвиток диригентських здібностей майбутнього вчителя музики в процесі навчання у педагогічному закладі.

Результати представлені у таблиці 5.

Таблиця 5
Середні показники досліджуваних психологічних факторів, які впливають на розвиток диригентських здібностей протягом 1 та 2 семестрів.

Коледж ХГПІ 2 курс 1сем.	26,50 ±1,62	26,55 ±1,41	2,45 ±0,23 **	4,05 ±0,35	2,70 ±0,25 **	-	-	-	-
Коледж ХГПІ курс 2сем.	24,33 ±1,57	26,06 ±1,60	2,62 ±0,25	3,78 ±0,30	2,68 ±0,29 **	4,30 ±0,30	28,77 ±0,91	8,05 ±0,37	7,77 ±0,30
Коледж ХГПІ курс 1сем.	24,28 ±1,92	27,64 ±1,18	2,68 ±0,36	4,25 ±0,36	3,06 ±0,35	-	-	-	-
Коледж ХГПІ курс 2сем.	25,54 ±1,95	28,63 ±1,90	2,70 ±0,37	4,55 ±0,37	3,10 ±0,33	3,80 ±0,30	25,77 ±1,10	8,20 ±0,30	6,20 ±0,30
ХНПУ 2 курс 1сем.	27,75 ±1,33	28,00 ±1,33	2,50 ±0,37	3,55 ±0,37	3,55 ±0,46	Самосцінка	Учбово-пізнавальні мотиви	Мотиви творчої самореалізації	Зацікавленість майбутній професією

ПСИХОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ РОЗВИТКУ...

ХНПУ 2 курс –2сем.	21,60 ±1,86	30,20 ±1,49 **	3,00 ±0,28	5,66 ±0,39 *	3,33 ±0,48	3,62 ±0,35	26,33 ±2,19	8,66 ±0,43	5,62 ±1,06
ХНПУ 4 курс –1сем.	28,84 ±1,55	24,00 ±1,33	3,42 ±0,30	3,78 ± 0,31	3,64 ± 0,32	-	-	-	-
ХНПУ 4 курс –2сем.	26,37 ±1,65	25,00 ±1,85	3,70 ±0,48	3,70 ±0,42	3,70 ±0,62	4,20 ±0,20	26,50 ±1,39	7,90 ±0,45	6,80 ±0,97

Примітка: розходження достовірні з рівнем значимості

*P < 0,05, **P <0,01

Для виявлення факторів, які впливають на розвиток диригентських здібностей під час навчання, порівнювались та зіставлялись показники першого та другого семестрів. Основний результат зводиться до наступного: покращенню успішності навчання з диригування у студентів другого курсу Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С.Сковороди посприяла наявність найвищих показників мотивів творчої самореалізації у другому семестрі, зростання середніх показників спрямованості на працю та більший прояв радикалізму. На погіршення успішності навчання з диригування студентів четвертого курсу Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С.Сковороди вплинули наявність низьких показників мотивів творчої самореалізації, більший прояв принциповості, домінантності та консерватизму у процесі навчання, зростання показників спрямованості на працю, зниження показників спрямованості на себе. У студентів четвертого курсу коледжу Харківського гуманітарно-педагогічного інституту протягом двох семестрів успішність не змінювалася, що може пояснюватися характерною для них адекватною самооцінкою з предмету “клас індивідуального диригування”.

Отже, виявленні внаслідок експериментального дослідження психологічні та проаналізовані й узагальнені психо-фізіологічні, психолого-педагогічні фактори, вікові особливості особистості можуть посприяти не лише розвитку

диригентських здібностей у процесі навчання, що є важливою умовою професійного становлення майбутнього вчителя музики, але й загалом покращити професійну роботу майбутнього керівника хорового колективу, де диригентські здібності є основою успішності професійної діяльності вчителя музики. Виявлення психологічних факторів розвитку вокальних здібностей майбутнього вчителя музики, як важливої складової професійних здібностей, у процесі навчання в педагогічному закладі є метою наступних досліджень.

Література

1. Баренбойм Л.А. Музыкальная педагогика и исполнительство / Л.А. Баренбойм. – Ленинград: Музыка, 1974. – С. 232.
2. Ветлугина Н.А. Теория и методика музыкального воспитания в детском саду: учеб. пособие для студ. пед. ин-тов по спец. “Дошкол. Педагогика и психология” / Н.А. Ветлугина, А.В. Кенеман. – М. : Просвещение, 1983. – С. 15 – 16.
3. Джалагония Л.А. Взаимосвязь речи и музыки как форм человеческого общения / Л.А. Джалагония // Вопросы психологии. – 2001. – №1. – С.130 – 133.
4. Ержемский Г.Л. Психология дирижирования / Г.Л. Ержемский. – М. : Музыка. – 1988. – 80 с.
5. Кулагина И.Ю. Возрастная психология (развитие ребенка от рождения до 17 лет): учебное пособие. 3-е изд. / Кулагина И.Ю. – М. : изд. Университета РАО, 1996. – С. 38.
6. Кириллова Е.В. Индивидуально-психологические особенности личности будущего дирижера-хоровика / Е.В. Кириллова // Теория и практика профессиональной подготовки учителя музыки. – 2006. – Выпуск 23. – 147 с.
7. Левочкина И.А. Психофизиологические особенности музыкально одаренных подростков / И.А. Левочкина // Вопросы психологии. – 1988. – №4. – С.149 – 154.
8. Методика работы с оркестром: учебная программа для муз. училищ и училищ искусств / [сост. Голоднюк Ю.Н.]. – Волгоград : изд-во ВолГУ, 2003. – 24 с.
9. Мусин И.А. Техника дирижирования / И.А. Мусин. – Ленинград: Музыка, 1966. – С. 3 – 20.

10. Петелина Е.А. Становление личности дирижера-хормейстера в рамках акмеологического подхода / Е.А. Петелина // Образование и общество. – 2009. – №3. – С. 125.

11. Сапожникова Л.Д. Психологические закономерности организации профессиональной деятельности дирижера академического хора: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. психол. наук: спец. 19.00.03 “Психология труда, инженерная психология, эргономика по психологическим наукам” / Л.Д. Сапожникова. – Ярославль, 2007. – 23 с.

12. Сапожникова Л.Д. Эмоционально-волевая составляющая профессионального дискурса дирижера / Л.Д. Сапожникова // Мир лингвистики и коммуникации: электронный научный журнал. – 2007. – Т. 1, № 9. – С. 65 – 70.

13. Селезнева Н.О. Професіоналізм хормейстера. Психологічний та культурно-історичний аспекти. : автореф. дис... канд. мистецтвознавства : спец. 17.00.03 “Музичне мистецтво” / Н.О. Селезнева, – Одеса, 2004. – 16 с.

14. Шадриков В.Д. Психология деятельности и способности человека / В.Д. Шадриков. – М. : Логос, 1996. – 320 с.

Слюсаренко Виктория. Психологические факторы развития дирижерских способностей будущего учителя музыки в процессе обучения в педагогическом заведении. В статье исследуются психологические факторы и условия, которые влияют на развитие дирижерских способностей будущего учителя музыки на этапе обучения в педагогическом заведении. Обобщена сущность дирижерских способностей будущего учителя музыки на психофизиологическом, психолого-педагогическом уровнях. Исследованы и проанализированы их характеристики на психологическом уровне в процессе музыкально-исполнительской деятельности. Выявлена связь психологических факторов с успешностью обучения по предмету дирижирование.

Ключевые слова: дирижерские способности музыканта, психологические факторы, музыкально-исполнительская деятельность, будущий учитель музыки.

Sliusarenko Viktoriya. Psychological factors of developing conductor's abilities of a future music teacher in the course of attending pedagogical establishment. The article analyzes psychological factors and conditions affecting the development of conductor's abilities of a future music teacher at the stage of attending pedagogical establishment. The essence of conductor's abilities of a future music teacher was summarized on psychophysical and psychological-pedagogical levels, their features were studied and analyzed on psychological level in the process of musical-performance activity. There was determined an interconnection between psychological factors and successful studies on the subject of conducting.

Key words: conductor's abilities of a musician, psychological factors, musical-performance activity, future music teacher.